

«DE VOORLOPIGE HECHTENIS
ALS UITZONDERINGSTOESTAND OP HET BEGINSSEL
VAN DE INDIVIDUELE VRIJHEID»

Frank HUTSEBAUT

Als we aan een filosoof vragen wat vrijheid is, dan is er veel kans dat hij begint met te antwoorden dat het begrip van de menselijke vrijheid allesomvattend is, de psycholoog zal het verschil trachten uit te leggen tussen de fysische en de psychische vrijheid. De socioloog daarentegen zal het vrijheidsbegrip benaderen vanuit een maatschappelijk gezichtspunt. De jurist tenslotte zal misschien even zijn wenkbrauwen fronsen, zijn wetboek tevoorschijn halen en artikel 7 van de grondwet voorlezen, dat zegt : «De vrijheid van de persoon is gewaarborgd».

Dit artikel 7 wordt dan verder uitgewerkt in de artikelen 8 tot 24. Het vrijheidsbegrip wordt er gespecificeerd vanuit verscheidene gezichtspunten en voor verschillende gebieden : onschendbaarheid van de woning, onteigening is slechts toegelaten volgens strenge regels, verbod van verbeurdverklaring van goederen, vrijheid van erediens, principiële vrijheid om zijn mening te uiten, vrijheid om het onderwijs te kiezen dat men wenst, het recht om te vergaderen en om zich te verenigen. Hierbij moet worden opgemerkt dat de wet, door het vrijheidsbegrip positief-rechterlijk te definiëren, de algemene draagwijdte van het beginsel noodzakelijkerwijze vernauwt (1).

Artikel 7 leert ons wat het begrip van de persoonlijke vrijheid *stricto sensu* betekent : het is de mogelijkheid en het recht om te gaan en te verblijven waar men wil. In de eerste plaats gaat het dus

(1) W. CARSAU, *De motivering van het aanhoudingsbevel en van de beslissingen van de rechtsmachten van onderzoek*, in R.W., 1947-48, kol. 818.

om een fysieke vrijheid, die dan de grondslag vormt voor de waarborgen die we verder in de tekst vinden, nl. dat niemand kan worden vervolgd dan in de gevallen die de wet bepaalt en in de vorm die zij voorschrijft en dat niemand, tenzij hij op heterdaad betrapt wordt, kan worden aangehouden dan krachtens een gemotiveerd bevel van de rechter dat moet worden betekend bij de aanhouding of uiterlijk binnen de 24 uur.

Ook op internationaal vlak heeft men het geloof bevestigd in deze fundamentele normen en ze gevat in uiterst idealistische termen. Iedereen kent de desbetreffende bepalingen in de verschillende verklaringen van de rechten van de mens (2).

Een domein waar de vraag naar de erkenning van de vrijheid van de persoon zeer scherpe vormen aanneemt is heel het gebied van de opsporing van de misdrijven. De vrijheid van de mens in het strafproces is een gecompliceerde zaak. Ook hier gaat het in de eerste plaats om de fysieke vrijheid van de verdachte, maar het gaat ook om zijn psychische vrijheid (3).

Zeer problematisch wordt het als men aan de overheid in het kader van het onderzoek en ter bescherming van de gemeenschap dwangmaatregelen toekent die een aantasting zijn van de persoonlijke vrijheid van de mens. Men komt er in een conflictsituatie te staan. Conflict tussen individueel en collectief belang.

Eén van deze maatregelen die de overheid zich toekent is de vrijheidsberoving van het individu, niet in het kader van een strafuitoefening, maar reeds in het kader van het gerechtelijk vooronderzoek, door de instelling van de voorlopige hechtenis: het gevangen houden van verdachte personen als onderzoeksmaatregel, dus vóór aler een rechtbank uitspraak gedaan heeft over schuld en straf.

Zoals gezegd heeft de grondwetgever het principe van de persoonlijke vrijheid, nl. de vrijheid om te gaan en te verblijven waar men wil, vastgelegd in art. 7. Hierdoor treedt dadelijk het uitzonderingskarakter van de voorlopige hechtenis naar voor. Op theoretisch vlak wordt dan ook erkend dat de voorlopige hechtenis niet een normale, maar een exceptionele maatregel behoort te zijn, die slechts mag worden toegepast indien het volstrekt noodzakelijk is (4).

Wegens zijn uitzonderingskarakter en de conflictsituatie die erdoor geschapen wordt, heeft de wetgever getracht heel het stelsel

- (2) In het bijzonder art. 5 en 6 van het verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden, ondertekend op 4 nov. 1950 te Rome; tot op heden heeft het Europees Hof voor de rechten van de mens i.v.m. de voorlopige hechtenis vijf arresten uitgesproken, nl. in de zaken *Neumeister*, *Wemhoff*, *Matznetter*, *Stögmüller* en *Ringeisen*.
- (3) VAN HATTUM, *De vrijheid van de mens in het strafproces*, in *M.B.R.* (Nederland, oktober 1969, pp. 197 e.v.
- (4) JOUSSE, *Justice criminelle*, tome II, p. 214; M. NIJPELS, *Loi sur la détention préventive annotée*, p. 35; zie in dit verband ook de rechtspraak, b.v. Cass., 26 maart 1971, *Pas.*, 1971, I, p. 401: «... de hechtenis houdt op wettelijk te zijn wanneer ze ophoudt noodzakelijk te zijn».

met de meeste waarborgen te omringen. De grondwettelijke regel werd verder uitgewerkt in een nu bijna honderd jaar oude wet, de wet van 20 april 1874. Als we de voorbereidende werken van deze wet erop nalezen, dan constateren we zowel in het parlement als in de regering een zeer grote, ja idealistische bezorgdheid om bij het uitbouwen van het systeem zowel de rechten van het individu als van de maatschappij te vrijwaren (5). Als we onze wetten lezen, meer bepaald onze grondwet en in dit geval ook de wet van 20 april 1874, dan moeten we besluiten dat ze vrij goed voldoen aan de vrijheidsbeginselen die de wetgever voor ogen hield.

In het kader van het instituut van de voorlopige hechtenis zullen we dan ook trachten na te gaan welke de waarborgen zijn die de wetgever in de wet heeft aangelegd om de individuele vrijheid zo ruim mogelijk te bewaren. Deze wettelijke bepalingen kunnen en mogen echter niet los gezien worden van de instituten die dit recht hanteren (6). We menen dan ook te moeten aantonen hoe er een discrepantie kan ontstaan tussen wet en werkelijkheid en hoe de gerechtelijke praktijk niet altijd de bestaande wettelijke waarborgen in realiteit kan omzetten.

KORT HISTORISCH OVERZICHT

Vóór de wet van 20 april 1874

Laten we eerst in het kort nagaan hoe de toestand was vóór de wet van 1874 (7). De aanvankelijke regeling van de voorlopige hechtenis was opgenomen in het wetboek van strafvordering van 1808. De verdachte had geen enkele garantie en de onderzoeksrechter genoot een volledige vrijheid. Voor elk wanbedrijf of misdad kon hij een aanhoudingsbevel uitschrijven, hij moest enkel het akkoord hebben van de procureur des Konings. Deze vereiste was echter louter formeel in die zin dat het de procureur was die de zaak bij de onderzoeksrechter aanhangig maakte en meestal gebeurde dit met de bedoeling een aanhoudingsbevel te bekomen. Eens dit aanhoudingsbevel verleend, was er praktisch geen invrijheidsstelling meer mogelijk. Men bleef meestal in hechtenis tot wat men noemde de bijlijfneming of de buitenvervolgingsstelling. Alleen de raadkamer kon de verdachte eventueel voorlopig in vrijheid stellen; doch enkel in correctionele zaken en mits een borg van 500 F.

- (5) Zie de voorbereidende werken van de wet van 20 april 1874 in *Pas.* 1874; ook M. NIJPELS, *Rapport de la Commission pour la révision du Code d'instruction criminelle. De la détention préventive*, in *B.J.*, 1874, nr. 15.
- (6) Cfr. A. DE MULDER en Th. MOONS, *De bescherming van de rechten van de mens en de grondslagen van het gerechtelijk vooronderzoek*, in *T.S.R.*, 1962, p. 1-26.
- (7) BOILLIE, *La détention préventive, Etude sur la loi Belge du 20 avril 1874*, Brussel, 1886.

Deze regeling gaf aanleiding tot heel wat kritiek wegens het dubbele feit dat enerzijds de onderzoeksrechter een te onbepaalde macht bezat en anderzijds de verdachte over geen waarborgen van verdediging beschikte. Deze kritiek en deze ontevredenheid leidden tot de wet van 18 februari 1852, die deze willekeurige macht van de onderzoeksrechter wat wilde indijken door het beginsel van de individuele vrijheid en het recht op verdediging meer te benadrukken.

- De vernieuwing spreidde zich voornamelijk uit op vier gebieden :
- voor correctionele zaken werd voor het eerst het begrip ernstige en uitzonderlijke omstandigheden ingevoerd.
 - het aanhoudingsbevel moest steeds binnen de vijf dagen bevestigd worden door de raadkamer, zoniet werd de verdachte na deze termijn vrijgelaten.
 - nieuw was ook dat de opheffing mogelijk werd. De onderzoeksrechter kon de verdachte steeds vrijlaten als de procureur des Konings akkoord ging.
 - ook de afzondering werd gereguleerd. De onderzoeksrechter moest ze vanaf nu uitdrukkelijk opleggen en ze laten inschrijven in de registers van de gevangenis.

Men had gehoopt dat de wet van 1852 heel wat beterschap zou brengen. Deze hoop was ijdel. Reeds vlug bleek dat de vloed van aanhoudingsbevelen niet verminderde en dat ze nog dikwijls op een onverantwoorde wijze werden uitgeschreven. Hiertegen kwam opnieuw reactie in de pers en in heel de publieke opinie, reactie die doordrong tot in de wetgevende kamers en op de zitting van 3 juni 1873 van de kamer van volksvertegenwoordigers werd er een motie gestemd om aan de toestand inzake voorlopige hechtenis te verhelpen.

De wet van 20 april 1874

Op 20 april krijgen we dan de nieuwe wet op de voorlopige hechtenis, die, ik meen dat we het zo kunnen stellen, praktisch ongewijzigd is gebleven tot vandaag. Sedertdien werden er wel enkele wijzigingen aangebracht die voortspruiten uit een bezorgdheid grotere waarborgen in te voeren voor de verdachte (8). Voor de duidelijkheid zullen we echter deze wetswijzigingen behandelen als behorend tot de wet zoals hij werd opgesteld op 20 april 1874.

(8) Wet van 23 juli 1895 : wijziging art. 13 en 14 ; wet van 29 juli 1899 ; wijziging van art. 7 ; wet van 23 aug. 1919 : wijziging art. 5 ; wet van 9 mei 1931 : wijziging art. 21 ; wet van 25 juli 1959 : wijziging art. 20 ; wet van 27 maart 1969 : wijziging van art. 24, eerste lid.

WETTELIJKE VOORWAARDEN

De artikelen 1 en 2 van de wet geven de voorwaarden aan waarin de onderzoeksrechter een aanhoudingsbevel mag uitschrijven.

Deze voorwaarden zijn o.i. zeer belangrijk, omdat het aanhoudingsbevel voor de verdachte het begin betekent van een opsluiting die hem zijn persoonlijke vrijheid ontnemt. En laten we reëel zijn; opsluiting betekent niet alleen het opheffen van de bewegingsvrijheid stricto sensu, het betekent nog veel meer. Denken we maar even aan de andere gevolgen; de verdachte kan zijn beroep niet verder uitoefenen en loopt zelfs veel kans zijn betrekking te verliezen, als hij gehuwd is wordt hij uit zijn gezin weggerukt, hij kan ook geen deel meer hebben aan het openbaar leven. En we gaan hier nog niet verder in op de psychologische en de morele gevolgen die een opsluiting kan hebben. Een aanhoudingsbevel is vlug getekend en afgeleverd, maar de rechter moet zich dan ook goed bewust zijn van de zware verantwoordelijkheid die hij heeft op dat ogenblik. Ook de wetgever heeft dit ingezien en heeft getracht in de wet de voorwaarden zeer streng te houden.

In principe is het de onderzoeksrechter die het aanhoudingsbevel verleent. Het is wel zo dat, buiten het geval van betrapping op heterdaad, het de procureur des Konings is die het onderzoek voorafgaandelijk vordert. Vanaf die vordering is de onderzoeksrechter noodzakelijk met het ganse onderzoek belast.

De ondervraging

Als de onderzoeksrechter het nodig acht voor het onderzoek dan kan hij, natuurlijk binnen de wettelijke grenzen, beslissen of hij een aanhoudingsbevel aflevert. Bij het vaststellen van die grenzen heeft de wetgever de expliciete bedoeling gehad het uitzonderlijk karakter van de voorlopige hechtenis te benadrukken.

Een eerste waarborg die aangelegd is en die volgens ons zeer belangrijk is, is de ondervraging. De onderzoeksrechter mag geen aanhoudingsbevel uitschrijven zonder dat hij zelf de verdachte verhoord heeft. Er bestaat hier slechts één uitzondering, nl. het geval dat de verdachte gevlucht is (9).

Waarom menen we dat deze voorwaarde van ondervraging belangrijk is? We onderkennen er twee elementen in. Een eerste element is er één van onderzoek: het is het eerste contact tussen de verdachte en de onderzoeksrechter. Voor de onderzoeksrechter is het in zekere zin bepalend voor de maatregelen die hij gaat treffen. Uit dit verhoor moet hij kunnen opmaken of er al dan niet «ernstige en uitzonderlijke omstandigheden die de openbare veiligheid ra-

(9) In dit geval moeten er een aantal bijzondere formaliteiten nageleefd worden: art. 109 wetboek van strafvordering.

ken» aanwezig zijn. Bovendien moet hij normalerwijze dadelijk na dat verhoor beslissen of hij een aanhoudingsbevel verleent. Een tweede element is er één van verdediging : het is voor de verdachte een eerste mogelijkheid om bepaalde zaken duidelijk te stellen.

Toch passen hier enkele bedenkingen.

De onderzoeksrechter moet beslissen en hij moet dit doen binnen de 24 uur (10). Om enigszins gefundeerd een beslissing te nemen zal hij wachten tot hij van de procureur des Konings het dossier krijgt met de eerste gegevens. Hij moet dan nog vóór het verstrijken van de 24 uur én het dossier lezen én de verdachte ondervragen. Hij moet dan nog het bevel uitschrijven en het laten betekenen. Welnu, het gebeurt maar al te dikwijls dat de onderzoeksrechter dit dossier slechts zeer laat krijgt, als de 24 uren bijna verstreken zijn. Vermits het Hof van Cassatie zeer streng is op de termijn, moet de onderzoeksrechter dan ook dikwijls overhaast beslissen (11).

We zagen in de ondervraging ook een element van verdediging. Ook dit moeten we in vraag stellen. Het is zo dat de verdachte tijdens het verhoor in een zekere staat van opwinding verkeert. Het is ook niet te verwonderen ; hij zit daar in een omgeving die vreemd aandoet, hij is er zich ook goed van bewust dat de leiding van het gesprek bij de andere berust, het is de onderzoeksrechter die de vragen stelt. Hij moet ook over zeer persoonlijke dingen praten waar hij eigenlijk liever niet over sprak. Hij weet trouwens ook zeer goed dat, wat hij zegt, bepalend kan zijn voor het verder onderzoek. Hij staat tegenover een gerechtelijk apparaat dat hij als een macht aanvoelt. Hij heeft schrik van de onzekerheid waarin hij zich bevindt : « Wat gaan ze met mij doen »

De problematiek van de ondervraging is hiermee nog lang niet uitgeput. Een verder onderzoek zou uiterst interessant zijn maar zou ons hier te ver brengen.

Toepassingsgebied

De wetgever heeft een tweede begrenzing gemaakt. De onderzoeksrechter mag niet voor om het even welk feit een aanhoudingsbevel afleveren. We moeten een onderscheid maken tussen de gevallen waarin hij tot op zekere hoogte vrij is en de gevallen waarin hij verplicht is een aanhoudingsbevel af te leveren.

Hij is vrij een aanhoudingsbevel af te leveren als het feit dat ertoe aanleiding geeft strafbaar is met drie maanden gevangenisstraf of

(10) Grondwet artikel 7, lid 3.

(11) Een voorstel werd gelanceerd door rechter H. ALBERS om in de nieuwe wet te voorzien dat het O.M. het dossier zou overmaken, ten laatste b.v. 18 uur na de vrijheidsberoving, zie in dit verband H. ALBERS, *Zal de voorlopige hechtenis zeldzamer worden*, in R.W., 1969-70, kol. 1677.

meer (12). Als de voorziene straf zeer zwaar is - dwangarbeid van 1 tot 20 jaar of een zwaardere straf - dan is de onderzoeksrechter verplicht een aanhoudingsbevel af te leveren, tenzij hij samen met de procureur des Konings beslist om de verdachte in vrijheid te laten (13).

Motivering van het aanhoudingsbevel

Zodra de verdachte een verblijfplaats heeft in België eist de wetgever bovendien dat er «ernstige en uitzonderlijke omstandigheden zijn die de openbare veiligheid raken». Deze moeten de aanhouding noodzakelijk maken. De onderzoeksrechter moet ze uitdrukkelijk vermelden op het aanhoudingsbevel (14). Dit is één van de meest essentiële bepalingen in de wet : het legt aan de onderzoeksrechter de verplichting op het aanhoudingsbevel te motiveren. Men is het erover eens dat hier de fundamentele waarborg geschapen werd. Men is het er echter ook over eens dat op dit vlak de misbruiken groot zijn, de meeste kritieken zijn dan ook hierop gericht (15).

Het principe van de motivering werd reeds in de grondwet benadrukt en trouwens moet volgens een algemeen aanvaard rechtsbeginsel elke beslissing van de rechterlijke macht gemotiveerd zijn. De eis in de grondwet en in de wet gesteld blijft echter een abstracte formule als men er geen inhoud aan geeft in de praktijk.

De voorwaarde van de «ernstige en uitzonderlijke omstandigheden» werd voor het eerst gesteld in de wet van 1852. Deze vereiste werd toen zuiver formeel genoemd want de onderzoeksrechter moest enkel aanduiden dat deze omstandigheden aanwezig waren. In de wet van 1874 heeft men deze waarborg reëler willen maken en heeft de wet een bijkomende eis gesteld : er moeten niet alleen ernstige en uitzonderlijke omstandigheden bestaan, maar de maatregel moet bovendien noodzakelijk zijn in het belang van de openbare veiligheid. Opdat deze vereiste niet abstract zou blijven, moeten deze omstandigheden omschreven worden. De wetgever geeft dus in feite drie richtlijnen :

1. Er moeten ernstige en uitzonderlijke omstandigheden zijn.

(12) Art. 1, lid 2 van de wet van 1874.

(13) Art. 1, lid 3 van de wet van 1874.

(14) Art. 1, lid 2 en art. 2 van de wet van 1874.

(15) J. DESTREE, *Les abus de la détention préventive*, in *J.T.*, 1912, kol. 881 ; Idem, *La détention préventive*, in *J.T.*, 1919, kol. 609 ; F. VAN DER PERREN, *Misbruiken der voorlopige hechtenis*, in *Rechtskundig Tijdschrift*, 1930, pp. 283-297 ; S. SASSERATH, *Les nouvelles*, Procédure Pénale, I, Exposé critique, nr. 218-226 ; W. CARSAU, *L'Equilibre périlleux de la liberté individuelle*, in *J.T.*, 1957, p. 289 ; W. CARSAU, *De motivering van het aanhoudingsbevel en van de beslissingen van de rechtsmachten van onderzoek*, in *R.W.*, 1947-48, kol. 821 ; Cl. ARONSTEIN, *De quelques manières d'affermir la liberté*, in *J.T.*, 1969, p. 234.

2. Deze moeten de openbare veiligheid raken met als gevolg dat de voorlopige hechtenis noodzakelijk wordt.
3. In het aanhoudingsbevel moeten deze omstandigheden omschreven worden.

Hij die het aanhoudingsbevel uitschrijft dient, om zijn oordeel te vormen, rekening te houden met de aard van het misdrijf, de persoonlijkheid van de dader, en de verhouding van de verdachte en het feit dat hij gepleegd heeft tot zijn omgeving. Ook dit echter blijven algemene en vage formules die door de onderzoeksrechter moeten geïnterpreteerd worden. Bij de voorbereiding van de wet in 1874 drukte de verslaggever THONISSEN het duidelijk uit. Het is nodig, zegt hij, dat de ernstige en uitzonderlijke omstandigheden worden opgesomd en als het ware opnieuw gedefinieerd voor elk geval, de motivering mag niet vervagen tot geijkte termen (16).

Wij menen dan ook te kunnen stellen dat de onderzoeksrechter duidelijk moet zijn en overgaan tot een specificatie die gericht is op het concrete geval dat hij onder ogen heeft (17). Het is de bedoeling geweest van de wetgever een waarborg te scheppen tegen arbitraire maatregelen van de onderzoeksrechter.

Sedert de wet van 1874 is dit niet meer voldoende. Deze omstandigheden moeten van die aard zijn dat ze de openbare veiligheid raken. Er moet een reëel gevaar bestaan voor de veiligheid van de medeburgers. De bedoeling hiervan is de veralgemening van de motivering in te perken. Nogmaals, het is de bedoeling van de wetgever geweest om van de voorlopige hechtenis een uitzonderingstoestand te maken. Daarom wil men voor de verdachte een aantal waarborgen scheppen waaronder deze van een duidelijke, gespecificeerde - we zouden kunnen zeggen «geïndividualiseerde» - omschrijving.

Dit was de wet. Op de werkelijkheid zoals deze zich in de praktijk voordoet zal verder in de loop van dit congres worden ingegaan. Ik beperk mij hier tot het citeren van een aantal voorbeelden, voorbeelden die letterlijk werden overgenomen uit een aantal aanhoudingsformulieren zoals ze bijna dagelijks worden uitgeschreven : «noodwendigheden van het onderzoek, ernst der feiten, aard van het misdrijf, strafrechterlijk verleden, reeds vroeger veroordeeld voor dergelijke feiten, herhaling te vermijden, omstandigheid dat hij zich aan het onderzoek onttrekt, geestestoestand van de verdachte». We kunnen hier niets anders in zien dan een aantal algemene geijkte bepalingen die met een beetje goede (?) wil op alle gevallen kunnen toegepast worden.

(16) Zie de voorbereidende werken, in *Pas.*, 1874, p. 113.

(17) CARSAU drukt het aldus uit (*o.c.*, kol. 824) : een aanhoudingsbevel dat als motieven tegelijk en in het algemeen zou voorzien : de eisen van het onderzoek, de vrees dat de verdachte zich door vlucht aan de straf zou onttrekken en het belang van de openbare veiligheid, zou wegens zijn algemene toepasselijkheid niet aan het bepaald geval aangepast zijn en geen werkelijke specifieke motivering inhouden.

We zijn wat langer blijven stilstaan bij heel de problematiek van het aanhoudingsbevel en het uitschrijven ervan omdat het tenslotte daardoor is dat iemand wordt opgesloten en opgenomen wordt zoals iemand het ooit noemde in de «voorhechtenis-raderen». De verdachte wordt opgesloten in een huis van arrest - meestal een afdeling van een gevangenis - en het onderzoek gaat verder.

VERDER VERLOOP VAN DE RECHTSPLEGING

De Belgische wetgever heeft geen maximumduur bepaald voor deze opsluiting. Hij heeft er de voorkeur aan gegeven een vorm van controle in te richten die er voor zou moeten zorgen dat de voorlopige hechtenis zo kort mogelijk wordt gehouden en zou blijven beantwoorden aan de oorspronkelijke bedoeling. Daarom heeft de wet het verder verloop van de procedure onder toezicht geplaatst van de raadkamer. Het aanhoudingsbevel moet binnen de vijf dagen bevestigd worden door de raadkamer, anders moet de directeur van de gevangenis de verdachte in vrijheid laten. Vervolgens moet elke maand de voorlopige hechtenis gehandhaafd worden, eveneens door de raadkamer.

Bevestiging

De bedoeling van deze bevestiging is dat de raadkamer oordeelt of de motivering voldoende is en of de voorlopige hechtenis nog noodzakelijk blijft. Sedert 1919 bestaat de raadkamer uit een alleenzettelende rechter, hij luistert naar het verslag van de onderzoeksrechter, hoort ook de procureur des Konings en de verdachte of zijn raadsman. Daarna beslist hij te bevestigen of niet te bevestigen. Als hij het aanhoudingsbevel niet bevestigt, dan wordt de verdachte in vrijheid gesteld tenzij het O.M. in beroep gaat bij de kamer van inbeschuldigingstelling. Als de raadkamer het aanhoudingsbevel wel bevestigt, dan heeft de verdachte eveneens een beroepsrecht.

Handhaving

Zo ook voor wat men de maandelijkse handhaving noemt. Vóór het einde van de eerste maand en daarna iedere maand opnieuw moet, als de verdachte nog niet in vrijheid gesteld is, de voorlopige hechtenis gehandhaafd worden.

Bij de bevestiging gaat het nog expliciet over het aanhoudingsbevel. Bij deze handhaving gaat het over de voorlopige hechtenis als zodanig. De raadkamer moet er elke maand over beslissen of de maatregel nog wel noodzakelijk is in het openbaar belang. «Openbaar belang», hier vinden we nog zo'n algemene en vage term die om interpretatie vraagt. En tot vervelens toe moeten we het herhalen

dat ook hier volgens een groot aantal auteurs de waarborgen die de wetgever bedoeld heeft afgezwakt zijn tot een automatisme en een formalisme, tot een schijnwaarborg.

Als zij zoeken naar de oorzaken komen zij tot enkele merkwaardige bevindingen. Er bestaat in feite geen enkele wettelijke sanctie voor het gebrek aan motivering. Het Hof van Cassatie heeft namelijk meermaals beslist dat de motivering een feitenkwestie is. Het Hof zal wel verbreken als er helemaal geen motivering is, maar het oordeelt soms dat een aanhoudingsbevel voldoende gemotiveerd is wanneer het alleen de bewoordingen van de wet vermeldt en dus louter constateert dat er ernstige en uitzonderlijke omstandigheden zijn, zonder dat deze nader omschreven worden. Het Hof is trouwens van oordeel dat een gebrekkige motivering nog kan aangevuld worden door de raadkamer of door de kamer van inbeschuldigingstelling (18).

Een tweede oorzaak ligt volgens hen in de moeilijke positie waarin de advocaat zich bevindt. Het lijdt geen twijfel dat een advocaat die met kennis van zaken een aanhoudingsbevel wil betwisten over voldoende gegevens moet kunnen beschikken om zijn pleidooi voor te bereiden. Echter, als we nu weten dat hij niet bij de ondervraging mag aanwezig zijn, hij bovendien het dossier niet mag inzien vóór de eerste verschijning voor de raadkamer en dit de enige gelegenheid is dat hij dit aanhoudingsbevel zou kunnen betwisten (19), dan lijkt ons dit een schending van de rechten van de verdediging. Is het trouwens niet zo dat een onderzoeksrechter die zou weten dat de advocaat het aanhoudingsbevel doelmatig zou kunnen aanvallen, dit bevel allicht degelijker zou motiveren dan nu het geval is (20).

Wat we tot hertoe bespraken waren de verschillende fasen in heel de procedure zoals die verloopt vanaf het bevel tot aanhouding, gevolgd door de bevestiging en de maandelijkse handhavingen. Wie zeker te weinig aan bod kwam was de verdachte zelf en zijn verdediging. Hij is het tenslotte die dit alles moet ondergaan en «wat wij magistraten, zetelend of staand, en ook advocaten, als dagelijkse kost beschouwen, is voor het object patiëns, voor de verdachte, in de meeste gevallen een uitzonderlijke, verschrikkelijke en uiterst gewichtige ervaring» (21).

(18) Cass., 4 juni 1883, *Pas.*, I, p. 258.

Cass., 5 augustus 1901, *Pas.*, 1901, I, p. 252.

Cass., 9 januari 1922, *Pas.*, 1922, I, p. 120.

Brussel (raadkamer) 26 april 1964, *Rev. Dr. Pén.*, 1964, p. 616.

Cass., 1 februari 1960, *Pas.*, 1960, I, p. 619.

Cass., 18 oktober 1965, *Pas.*, 1966, I, p. 224.

(19) Cass., 26 sept. 1955, *Pas.*, 1956, I, p. 36; Ber. Brussel, 12 mei 1966, *Pas.*, 1967, II, p. 87.

(20) ALBERS, H., *o.c.*, kol. 1678.

(21) VAN EECKHAUT, P., *Recht in een averechtse maatschappij*, in R.W., 1970-71, kol. 729-746.

Over wat de advocaat kan doen en niet doen ter verdediging van zijn cliënt zal Meester MICHEL ons spreken. De Heer WITTOCX zal trachten ons een beeld te schetsen van het leven in de gevangenis en de persoonlijke moeilijkheden die dit meebrengt.

EINDE VAN DE VOORLOPIGE HECHTENIS

De verdachte is dus opgesloten en wacht op zijn proces. Dit kan soms lang duren, ons gerechtsapparaat werkt nu eenmaal zeer langzaam. De wetgever heeft echter gewild dat de verdachte niet langer in voorlopige hechtenis blijft dan strikt nodig. Hij heeft dan ook de mogelijkheid geschapen om de verdachte in vrijheid te stellen.

- We zagen het reeds : als er binnen de vijf dagen geen bevestiging komt, dan wordt de verdachte vrijgelaten. Hetzelfde gebeurt elke maand als de raadkamer beslist de voorlopige hechtenis niet te handhaven.
- Het initiatief om de verdachte vrij te laten kan ook rechtstreeks uitgaan van de onderzoeksrechter. Het is hij die het eigenlijke onderzoek leidt en als hij het niet meer nodig vindt dat de verdachte aangehouden blijft dan kan hij opheffing van het aanhoudingsbevel verlenen als de procureur des Konings akkoord gaat. Zoals we verder zullen zien strekt het ontwerp van minister VRANCKX er o.a. toe deze vorm van invrijheidstelling te vergemakkelijken. De verdachte moet in dit geval wel verder behulpzaam zijn bij het onderzoek en op elke proceshandeling verschijnen. Zoniet, en ook in het geval dat er zich nieuwe ernstige en uitzonderlijke omstandigheden voordoen, kan de onderzoeksrechter een nieuw aanhoudingsbevel afleveren.
- Op een bepaald moment zal de onderzoeksrechter oordelen dat het onderzoek volledig is, door een beschikking van de raadkamer zal hij ontlast worden van het onderzoek. Vanaf dit moment wordt praktisch voor elke stand van de procedure voorzien dat de verdachte (of beschuldigde) zijn invrijheidstelling kan aanvragen, in een verzoekschrift.

Om volledig te zijn moeten we er nog op wijzen dat, telkenmale er iemand voorlopig wordt in vrijheid gesteld, hij kan verplicht worden borg te stellen. Het doel hiervan is de verschijning van de verdachte bij de proceshandelingen te verzekeren.

NOG ENKELE BESCHOUWINGEN

Alvorens te besluiten zouden we toch ook willen herinneren aan het leidend beginsel van het gerechtelijk vooronderzoek zoals het in de meeste handboeken wordt voorgesteld, namelijk dat de verdachte, zolang hij niet door een definitief eindvonnis is veroordeeld, voor onschuldig wordt gehouden. Men legt er dan ook de

nadruk op dat de voorlopige hechtenis geen straf is en niet als een vervroegde strafuitoefening mag beschouwd worden. Juridisch wordt de verdachte geacht onschuldig te zijn zolang de rechtbank geen uitspraak heeft gedaan over schuld en straf.

Ik meen dat velen het met mij eens zullen zijn als ik dit een juridische fictie noem. Theoretisch kan men stellen dat de voorlopige hechtenis geen straf is, maar hoe men het ook draait of keert, noodzakelijkerwijze heeft zij een strafkarakter. Sprekend in de gedachtengang van het klassieke strafrecht kunnen wij inderdaad de vraag stellen of ze niet zowel leedtoevoeging inhoudt als ontneming van een recht - het recht op bewegingsvrijheid - en is de betrekkelijke onbepaaldheid van haar duur niet een eigenschap waardoor ze eerder als zwaarder dan als lichter dan een werkelijke straf wordt aangevoeld. RIJKSEN heeft een aantal getuigenissen verzameld van gedetineerden over de strafrechtspleging. Hieruit blijkt duidelijk dat de gedetineerden zelf de voorlopige hechtenis als een straf ervaren (22).

Niet alleen de gedetineerde voelt het voorarrest aan als een straf, ook de maatschappij aanziet het aldus zoals blijkt uit een wetenschappelijk onderzoek. Mensen die in voorlopige hechtenis hebben gezeten maar daarna door de rechtbank worden vrijgesproken, worden in de maatschappij en meer bepaald in hun directe omgeving veel negatiever beoordeeld dan mensen die ook worden vrijgesproken maar die niet in voorlopige hechtenis hebben gezeten. Het «eenmaal gezeten hebben» weegt zwaar door in de beoordeling van de omgeving, men kan moeilijk geloven dat de rechter iemand die onschuldig is zo lange tijd in voorlopige hechtenis zal laten. De vrijgelatene ondervindt overal wantrouwen. Een tweede constata-tie is dat de onschuldige die in voorlopige hechtenis heeft gezeten dit wantrouwen, dit negatieve waarderingsbeeld van de maatschap-pij soms slecht kan verdragen. Dit heeft soms tot gevolg dat hij werkelijk delinkwent wordt. Hier komen we dan tot de absurde situatie dat door de bestrijding van het onrecht er onrecht ge-creëerd wordt.

Trouwens, is het niet zo dat ook de wetgever impliciet erkend heeft dat het om een strafuitoefening gaat. Een argument vinden we in art. 21, tweede lid van de wet van 1874. Daar wordt het principe gesteld van het aftrekken van de duur van de voorlopige hechtenis van de uitgesproken straf. De wetgever geeft hier impliciet toe dat het in feite gaat om een straf want de periode die men in voorlopige hechtenis heeft doorgebracht wordt op gelijke voet geplaatst met de eigenlijke, door de oordelende rechter uitgespro-ken straf.

Eén van de voorname kritieken op de huidige toepassing van de

(22) R. RIJKSEN, *Meningen van gedetineerden over de strafrechtspleging*, Van Gorcum, 1961.

voorlopige hechtenis is het automatisme. We hebben getracht aan te tonen dat dit automatisme vooral tot uiting komt in een gebrek aan motivering van de aanhoudingsbevelen. Er worden ook nog andere kritieken geformuleerd. We raken er hier slechts twee aan.

De voorlopige hechtenis heeft als bedoeling een onderzoeksmaatregel te zijn. De praktijk wijst echter uit dat ze soms met een andere bedoeling gebruikt wordt. Een voorbeeld hiervan vinden we in de toepassing ervan in verband met de beteugeling van de dronkenschap aan het stuur (23). Bij magistraten en onderzoeksrechters heerst op sommige plaatsen een tendens dronken voerders die doodslag of onvrijwillige slagen en verwondingen veroorzaken naar aanleiding van een ongeval in voorlopige hechtenis te stellen. Men gebruikt hier de voorlopige hechtenis niet meer als een noodzakelijke en een uitzonderlijke maatregel nodig voor het onderzoek, maar wel als een afschrikkingsmiddel, als een vorm van intimidatie.

We moeten hier ook nog wijzen op een andere kritiek. Sedert enkele jaren hebben zich een reeks gevallen voorgedaan waarin politieke motieven of een politieke vooringenomenheid een rol hebben gespeeld ; dit naar aanleiding van incidenten die zich voordeden ter gelegenheid van verkiezingscampagnes of politieke manifestaties. Het gevaar is groot dat in tijden van politieke moeilijkheden, van stakingen, van hevige studentencontestatie, de voorhechtenis een middel wordt om leiders van een beweging onschadelijk te maken. In dit geval echter wordt de voorlopige hechtenis een instrument dat gebruikt wordt voor de repressie van afwijkende meningen en dan gaat men radicaal in tegen de geest van de wet van 1874 : «De vrijheid van mening en daardoor het wezen van de democratie komt daardoor in gevaar» (24).

BESLUIT :

Automatisme, afwending van het doel, politieke misbruiken. De kritieken zijn heftig en veelvuldig. De vraag die rijst na dit alles is uiteraard hoe het zo ver is kunnen komen. We zouden hier de woorden kunnen aanhalen van R. TRAYNOR, raadsheer in het Hooggerechtshof van de stad California, waar hij zegt : «De rechters, die geroepen zijn om de rechten toe te passen, door de Grondwet gewaarborgd, moeten de vrijheid in hun hart dragen, ook als andere mensen opgehouden hebben dit te doen. De vrijheid gaat

(23) Zie S. VERSELE, *La détention préventive en cas d'ivresse au volant*, in J.T., 1963, p. 593 ; Gent, 19 okt. 1948, in R.W., 1948-49, kol. 569 ; Gent, 13 juni 1950, in R.W., 1950-51, kol. 314 ; zie ook VAN DER POORTEN, *Parl. Handelingen*, Kamer, 1964-65, 18 november 1964, p. 35.

(24) VAN EECKHAUT, P., *o.c.*, kol. 740.

niet plots verloren, door een ramp ; zij vervliegt haast onmerkbaar, door erosie» (25).

Het is niet te ontkennen dat niet alleen in rechterlijke kringen maar ook op regeringsvlak de ongerustheid groeit. Ter gelegenheid van de debatten over de begroting van het ministerie van justitie werd het probleem van de voorlopige hechtenis ieder jaar opnieuw weer aan de orde gebracht. Men wijst er op dat het dringend tijd is om de toestand zoals hij nu is te doen ophouden. Reeds in 1968 verklaarde minister VRANCKX : «Ik geloof dat wij meer en meer de aandacht er op moeten vestigen dat er waarden zijn waaraan wij ons moeten houden. Er zijn beginselen die in alle omstandigheden moeten geëerbiedigd worden en waarvan alleen in geval van noodzaak kan worden van afgeweken. Eén van die onaanstbare beginselen is de persoonlijke vrijheid. Daarom moet van de persoonlijke vrijheid een zo karig mogelijk gebruik gemaakt worden, en alleen maar wanneer het werkelijk niet anders kan, omdat men eerder het risico moet kunnen opnemen voor een verkeerde uitslag, dan wel van in den beginne reeds een aanslag te plegen op de persoonlijke vrijheid».

Deze bezorgdheid kreeg een concrete vorm in het wetsontwerp van 10 september 1969. We geven hier slechts de drie doelstellingen aan die aan de basis liggen van de voorgestelde verbeteringen :

- de wetgever wil eerst en vooral het verlenen van het aanhoudingsbevel moeilijker maken door de eis van de motivering strenger te maken. Het aanhoudingsbevel zal uitgebreider en nauwkeuriger moeten gemotiveerd worden.
- de wetgever wil ook de opheffing van het bevel door de onderzoeksrechter gemakkelijker maken teneinde zoveel mogelijk de hechtenis in te korten.
- de verandering die echter als meest belangrijk wordt aangestipt is deze die ertoe strekt de toekenning mogelijk te maken van een vergoeding aan de personen die het slachtoffer worden van een voorlopige hechtenis waarvan nadien blijkt dat ze niet gerechtvaardigd was of nog dat ze indruiste tegen het Verdrag tot bescherming van de Rechten van de mens en de Fundamentele Vrijheden, ondertekend te Rome op 4 november 1950 en goedgekeurd door de wet van 13 mei 1955.

Tot zover het wetsontwerp. Of het een oplossing zal brengen voor de problemen die in het verleden gerezen zijn, zal de toekomst moeten uitwijzen. Het strafrecht zit vol problemen die de mens als mens raken. Als men een bevredigende oplossing schijnt gevonden te hebben, blijft nog de taak om deze te realiseren. Voortdurend zullen nieuwe vragen rijzen. De strafrechtspleging is en blijft een problematische zaak. We zullen ons dan ook voortdurend moeten blij-

(25) Aangehaald door W. CARSAU, in *J.T.*, 1957, p. 294.

ven afvragen wat wij eigenlijk doen en naar nieuwe wegen zoeken ter verbetering van dit alles.

Ook deze inleiding op dit congres laat zeker vele vragen bestaan. Sommigen zullen ze ongenueanceerd of onvolledig vinden. Ze hebben gelijk. Wij hebben ook niet de bedoeling gehad om volledig te zijn, onze beperkte en vooral «praktijkloze» kennis als student laat ons dat niet toe. Vele aspecten zouden nog kunnen behandeld worden. We wilden echter slechts een inleiding geven door een aantal vragen op te roepen die verder kunnen onderzocht worden tijdens de discussies in de loop van dit congres.

We hopen dat we daar min of meer in geslaagd zijn.